

Дмитро Закатнов,
завідувач лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійно-технічної освіти НАПН
України, кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Одним із економічних законів, притаманних ринковій економіці, є закон попиту та пропозиції, який стосується й ринку робочої сили. При цьому кон'юнктура ринку праці суттєво впливає на вимоги щодо основних її характеристик (набір професійних і загальних компетентностей, кваліфікація, професійний досвід, професійна мобільність і ін.), обумовлює необхідність формування у майбутнього кваліфікованого робітника готовності до перманентного професійного самовдосконалення, навчання та перенавчання, реалізації поліваріативної професійної кар'єри тощо.

Результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що переважна частина учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, перебуваючи на старті професійного шляху, не здатна зробити вибір, який би належним чином задовольняв як їх особисті професійні інтереси й потреби, так і потреби суспільства в трудових ресурсах. За такого підходу одним із завдань системи професійної (професійно-технічної) освіти є створення виховного середовища, що сприятиме пошуку й реалізації учнями соціально прийнятних і затребуваних стратегій професійної кар'єри, забезпечувало їх конкурентоздатність на ринку праці, професійну мобільність і перспективи кар'єрного зростання впродовж життя.

Період навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти для переважної більшості учнів хронологічно збігається з періодом ранньої юності. Саме в цей період активізуються процеси самовизначення, у тому числі й професійного, особистості, вибудовується її «Я-Концепція», формується ставлення до себе як майбутнього професіонала, розробляються та починають реалізовуватися життєві плани. При цьому життєві плани юнацтва не обмежуються вибором професії, однак проблема вибору й планування професійної кар'єри є для цього періоду розвитку особистості однією з провідних.

Професійна кар'єра – це особливий вид діяльності людини, спрямований на розвиток, самореалізацію, досягнення високого рівня професіоналізму. Професійна кар'єра, з одного боку, являє собою процес самореалізації людини, що передбачає наявність і розвиток у психологічному просторі суб'єкта професійної кар'єри його «Я-Концепції», вольової сфери, психологічної стійкості, рефлексивних особливостей, мотиваційної структури, рефлексії, загальних і професійних компетентностей тощо. При

цьому на різних етапах свого професійного розвитку людина обирає професію й кар'єру різними способами, а молода людина, що вперше обирає майбутню професію, має значно більш широке поле вибору, ніж людина, що вже здобула професійну освіту.

Стосовно професійної кар'єри довгий час панував імператив «одне життя – одна кар'єра», у рамках якого стверджувалося, що для успішного здійснення кар'єри протягом усього періоду професійної активності людині необхідно й достатньо розвивати уміння та навички, що є професійно необхідними для обраної професії. Новий погляд на специфіку посадового й професійного просування працівників (поліваріативна кар'єра) розглядає кар'єру як циклічне явище, при якому кожний із циклів передбачає послідовне проходження стадій професійного становлення й розвитку (вибір → прискорене навчання (перенавчання) → входження → освоєння → досягнення майстерності → відхід). При цьому працівник може розвивати й удосконалювати свої професійні вміння й навички в декількох сферах діяльності, які не перетинаються. У поліваріативній кар'єрі від працівників, що претендують на успішне професійне просування, потребується, насамперед, володіння не конкретним та обмеженим набором навичок і вмінь, а свого роду метауміннями, до найважливіших з яких відноситься здатність швидко адаптуватися до нестабільного ринку праці, а також здатність до ефективного самонавчання. Таким чином, у сучасних умовах професійна кар'єра може розвиватися як за лінією спеціалізації (вдосконалення за однією, обраною на початку професійного шляху, лінією професійного розвитку), так й у напрямі транспрофесіоналізації (оволодіння професіями з інших галузей професійної діяльності).

Планування кар'єри можна визначити як процес виявлення та постановки мети в роботі (бізнесі), аналіз поточної ситуації і прогнозування можливості її досягнення. Цей процес передбачає послідовний вибір роду занять та професії, підготовку до неї, одержання роботи (відкриття своєї справи), професійне зростання, варіанти корекції кар'єри аж до моменту припинення професійної діяльності.

Водночас планування кар'єри передбачає моніторинг проміжних результатів і оцінювання поточної ситуації, порівняння планованих і фактичних результатів, внесення коректувань, доробок і деталізації відповідно до отриманих результатів тощо. Планування професійної кар'єри є динамічним процесом. Власне план кар'єри може змінюватися під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Відповідно, змінюються стратегія та тактика їх реалізації, що впливає на кар'єрний розвиток особистості. З точки зору психології кар'єрний розвиток є складовою частиною індивідуально-професійного розвитку особистості. При цьому він є однією з найбільш значущих складових її нематеріальної мотивації.

У цьому контексті розвиток професійної кар'єри можна розглядати як процес незворотних, спрямованих і закономірних змін як у її проектуванні, так й реалізації, що призводять до виникнення кількісних, якісних, структурних перетворень діяльності людини за відповідним напрямом.